

Toucher Muziek

Muziekeducatie in de wereldmuziek

door Laura Hölzenspies

Inleiding

Naast het deelonderzoek over wereldmusici voerde Toucher Muziek een nevenonderzoek uit naar muziekeducatie in de wereldmuziek. Dit nevenonderzoek bestond uit literatuuronderzoek en een korte online vragenlijst die werd voorgelegd aan zelfstandige docenten en muziekscholen. Uit het onderzoek onder wereldmusici bleek reeds dat 43 procent een eigen lespraktijk als zelfstandige heeft, 7 procent verbonden is aan een niet-gesubsidieerde muziekschool of docentencollectief, 17 procent lesgeeft aan een muziekschool/Centrum voor de Kunsten, 15 procent docent is aan een conservatorium, 8 procent in het reguliere onderwijs werkt als muziekdocent en 10 procent incidenteel lesgeeft of workshops verzorgt. Voor dit nevenonderzoek muziekeducatie zijn de reguliere scholen, waar ook geregeld wereldmuziek gedoceerd wordt, buiten beschouwing gelaten. Ook de conservatoria zijn in dit deel van het onderzoek niet meegenomen. De centrale vraag was hoe de verhouding is tussen gesubsidieerd en niet-gesubsidieerd wereldmuziekonderwijs als gekeken wordt naar het aanbod van wereldmuziek in het algemeen en de diversiteit van wereldmuziekstijlen in het bijzonder.

Voor de online vragenlijst werden 105 muziekscholen en centra voor de kunsten uit het adressenbestand van Cultuurnetwerk rechtstreeks aangeschreven, evenals de respondenten uit de grote enquête voor wereldmusici die hadden aangegeven les te geven en nogmaals een vragenlijst te willen invullen. Daarnaast werden muziekpraktijken aangeschreven die algemeen bekend zijn via internet. In totaal werden 195 muziekscholen/lespraktijken rechtstreeks benaderd. Daarvan heeft 20 procent de vragenlijst ingevuld. Van deze 39 docenten en vertegenwoordigers van muziekscholen heeft tweederde de vragenlijst helemaal ingevuld. De vragenlijst bestond uit twee delen: een algemeen gedeelte en een gedeelte met specifieke wereldmuziekvragen. Respondenten die werken op muziekscholen of lespraktijken waar geen wereldmuziek gedoceerd wordt, hoefden alleen het eerste deel in te vullen. Dit verklaart de lagere 'n' aan het eind.

Literatuur

Als je in bibliotheken en online zoekt naar publicaties over wereldmuziek in het algemeen en muziekeducatie in de wereldmuziek in het bijzonder, dan valt op dat er in de jaren '90 regelmatig gepubliceerd werd over dit onderwerp en sinds het nieuwe millennium heel weinig. Politiek was er in de jaren '90 veel belangstelling voor de rol van wereldmuziek in de samenleving. Muziekeducatie in de wereldmuziek werd in de jaren '80 gezien als middel om

de integratie te bevorderen. In de jaren '90 vond een verschuiving plaats: van de sociale context naar muziekinhoudelijke waardering.

*"De laatste vijftien jaar is er veel ontwikkeld op het gebied van onderwijs in niet-westerse muzieksoorten. In de jaren tachtig was dat vaak nog gestoeld op welzijnsideeën: 'iets doen voor allochtonen'. Aan het begin van de jaren negentig kwam daar verandering in: er ontstond een stroming waarin verschillende vormen van wereldmuziek in de eerste plaats gewaardeerd werden om de muzikale kwaliteiten en daarna pas om de werkelijke of veronderstelde contextuele eigenschappen."*¹

Inmiddels hebben vele muziekscholen een afdeling wereldmuziek. In het muziekonderwijs is wereldmuziek niet meer weg te denken. De aanzet hiertoe werd eveneens in de jaren '90 gegeven.

*"If anything emerges from the very different contributions to this book, it must be that both the practice of and thinking on world music flourish in the West, that we have reached a level of thought that transcends the theoretical thought of the eighties, and that we are arriving at a stage in which the various musical traditions of the world are not only seen in relation to Western (art) music, but as rich cultural phenomena in their own right."*²

In toenemende mate wordt bekeken hoe wereldmuziek moet worden aangeleerd. Daarbij worden de volgende aspecten afgewogen:

"Overdrachtmodel in Zeven Continua (OMZC):

Dimensies van overdracht:

- 1. analytisch <--> holistisch*
- 2. door middel van notatie <--> oraal*
- 3. tastbaar <--> ongrijpbaar*

Contextuele aspecten:

- 4. statische traditie <--> constante beweging*
- 5. oorspronkelijke context <--> volledig gerecontextualiseerd*
- 6. (gereconstrueerde) authenticiteit <--> nieuwe identiteit*

Benadering van culturele diversiteit

- 7. monocultureel <-> multicultureel <-> intercultureel <-> transcultureel"*³

Huib Schippers, die veel gepubliceerd heeft over wereldmuziek, werkt bovenstaande aspecten verder uit in zijn interessante publicatie 'Facing the music', 2010 (zie literatuurlijst hieronder).

Bovenstaande geeft in het kort de ontwikkeling van het wereldmuziekonderwijs in Nederland aan op basis van bestaande literatuur. Onderstaand overzicht van geraadpleegde artikelen, literatuur en publicaties biedt meer stof tot lezen. Het reikt voor dit neven-onderzoek naar muziekeducatie in de wereldmuziek te ver om alle genoemde (en ook niet-genoemde) publicaties uitvoerig te bespreken.

¹ Huib Schippers: One monkey, no show; culturele diversiteit in de Nederlandse muziekeducatie. 1997 LOKV, Nederlands Instituut voor Kunsteducatie, Utrecht. p.9

² Teaching World Music; First international symposium on education in non-Western musics in the West. 1992, VKV (Vereniging voor Kunstzinnige Vorming) Utrecht. Voorwoord van Jan van Muilekom, directeur VKV.

³ Huib Schippers: Harde noten; Muziekeducatie in wereldperspectief. 2004 Cultuurnetwerk Nederland.

Geraadpleegde artikelen:

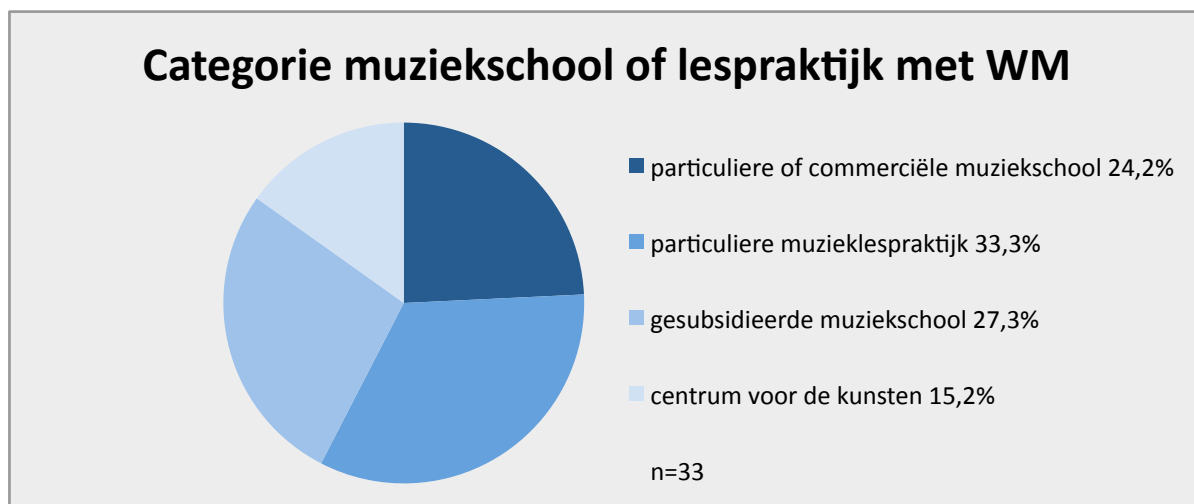
- Eugenia Smit: Niet-westerse muziek is een verwaarloosd gebied in het onderwijs; een gesprek met Claartje Gieben en Renée Heijnen.
Artikel verschenen in 'Muziek en onderwijs'. 22 (1985) 3 (jan./feb. p.76-78)
- Evert Bisschop Boele: Wat te doen met niet-westerse muziek.
Artikel verschenen in 'Muziek en onderwijs'. 27 (1989/1990) 5 (mei p.416-419)
- Evert Bisschop Boele: Alles in de klas; niet-westerse muziek.
Artikel verschenen in 'Muziek en onderwijs'. 29 (1992) 3 (mei p.76-77)
- Huib Schippers: Saz voor alle kinderen; wereldmuziek: van regionaal naar globaal perspectief.
Artikel verschenen in 'Kunst & Educatie'. 3 (1994) 2 (apr. p.29-31)
- Huib Schippers: Wereldmuziekscholen bieden opening voor multicultureel muziekonderwijs in scholen.
Artikel verschenen in 'Muziek en onderwijs'. 31 (1994) 3 (mei/jun. p.76-78)

Geraadpleegde literatuur en publicaties:

- Evert Bisschop Boele: Alles in de klas; Niet-Westerse muziek in het muziekonderwijs in de eerste fase van VO. 1991 Instituut voor Leerplanontwikkeling.
- Teaching World Music; First international symposium on education in non-Western musics in the West. 1992, VKV (Vereniging voor Kunstzinnige Vorming) Utrecht.
- Huib Schippers: One monkey, no show; culturele diversiteit in de Nederlandse muziekeducatie. 1997 LOKV, Nederlands Instituut voor Kunsteducatie, Utrecht.
- Huib Schippers: Harde noten; Muziekeducatie in wereldperspectief. 2004 Cultuurnetwerk Nederland.
- Huib Schippers: Facing the Music; shaping music education from a global perspective. 2010 Oxford University Press.

Uitkomsten van de vragenlijst – deel 1

Van de 39 respondenten op de vragenlijst werkt het merendeel in een particuliere lespraktijk (33 procent) of op een particuliere of commerciële – dus niet gesubsidieerde – muziekschool (28 procent). Gesubsidieerde muziekscholen maken 26 procent van het totaal uit en centra voor de kunsten 13 procent. Als de zes respondenten eruit gefilterd worden die later aangeven geen wereldmuziek te doceren, dan wordt de verhouding: particuliere muzieklespraktijk eenderde, gesubsidieerde muziekschool ruim een kwart, particuliere of commerciële muziekschool krap een kwart en centra voor de kunsten 15 procent. Overigens is het aantal centra voor de kunsten algemeen en met wereldmuziek gelijk: 5. De verschillen zitten in de andere categorieën muziekscholen en lespraktijken. Mogelijk zegt dit dat bij alle centra voor de kunsten iets met wereldmuziek gedaan wordt. Echter, het respondentenaantal is te klein om dit met zekerheid te zeggen.

Vergelijken we het aantal docenten dat muziekles geeft, dan blijken die 6 scholen/praktijken zonder wereldmuziek weinig verschil te geven in de gemiddelden. Toch zijn ze voor de zuiverheid uit de volgende statistiek weggelaten. Het gemiddelde aantal muziekdocenten op scholen/praktijken waar ook of uitsluitend wereldmuziek gedoceerd wordt is 25. De verdeling naar categorie laat, natuurlijk, grote verschillen zien:

Particuliere of commerciële muziekschool:	7 docenten
Particuliere muzieklespraktijk:	1 docent
Gesubsidieerde muziekschool:	63 docenten
Centrum voor de kunsten:	41 docenten

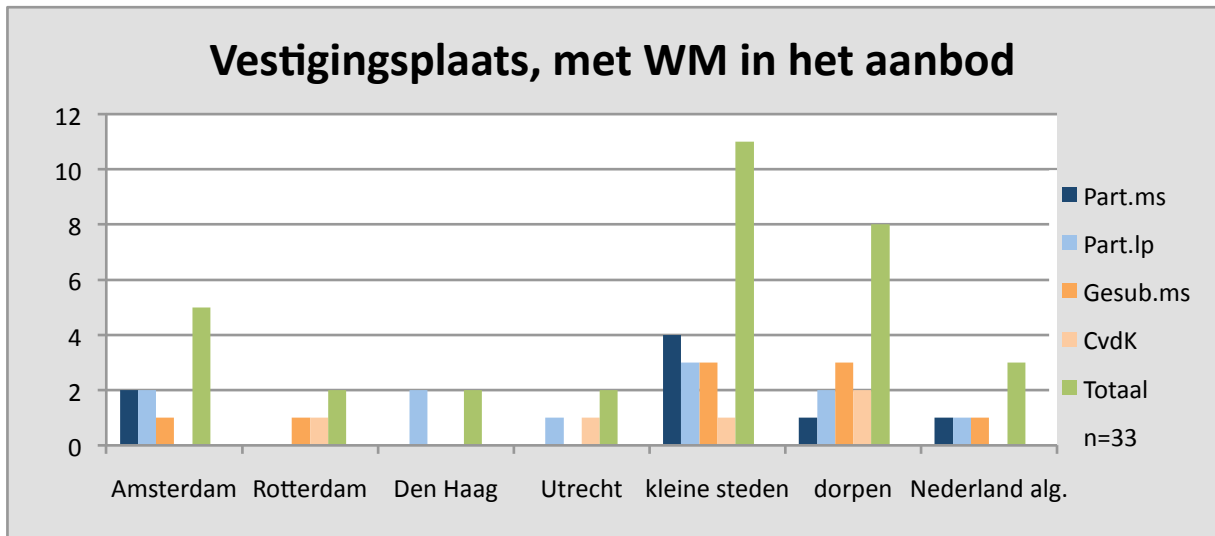
Gekeken naar de leerlingenaantallen zijn de verschillen iets groter. Daarom staan beide gemiddelde waarden naast elkaar weergegeven:

	Algemeen (n=39)	Daarvan met WM (n=33)
Particuliere of commerciële muziekschool:	193 leerlingen	158 leerlingen
Particuliere muzieklespraktijk:	30 leerlingen	27 leerlingen
Gesubsidieerde muziekschool:	2984 leerlingen	3193 leerlingen
Centrum voor de kunsten:	1221 leerlingen	1221 leerlingen
Gemiddelde van het totaal:	986 leerlingen	1103 leerlingen

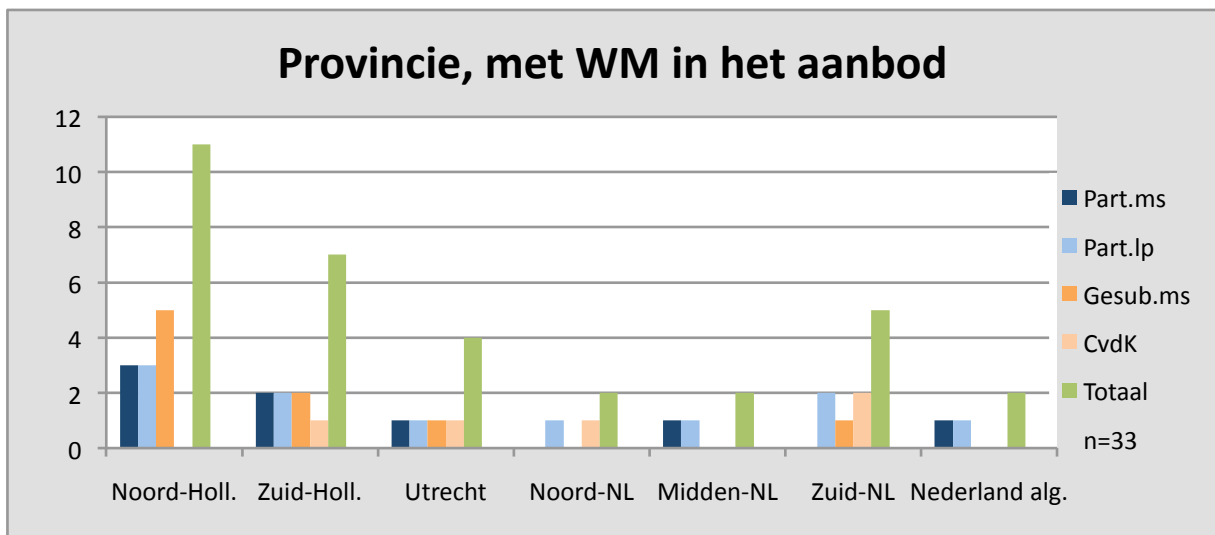
Hieruit valt op te maken dat bij niet-gesubsidieerde muziekscholen verhoudingsgewijs minder wereldmuziek wordt onderwezen en bij gesubsidieerde muziekscholen meer.

Bij de vestigingsplaats van de muziekscholen en muzieklespraktijken zijn de verschillen wederom marginaal. Hieronder staan alleen de vestigingsplaats en provincie weergegeven van de muziekscholen/praktijken met wereldmuziek in het lesaanbod (absolute aantallen, geen percentages). Onder Nederland algemeen wordt verstaan dat de docent(en) mobiel zijn en in meerdere plaatsen en provincies lesgeven. Noord-NL omvat de provincies

Groningen en Flevoland, Midden-NL Overijssel en Gelderland, Zuid-NL Noord-Brabant en Limburg. De andere provincies zijn niet genoemd.

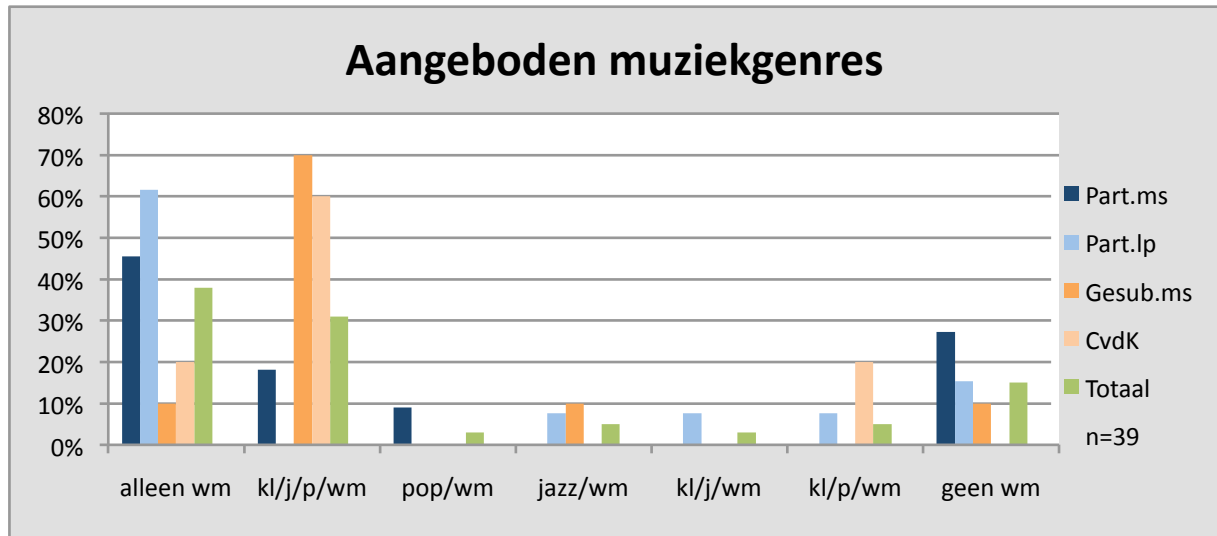

Respons kwam vooral uit de kleine steden, gevolgd door de dorpen. In de kleine steden zijn de particuliere (niet-gesubsidieerde) muziekscholen en de particuliere lespraktijken sterker vertegenwoordigd. In de dorpen zijn dat de gesubsidieerde muziekscholen en de centra voor de kunsten. Van de grote steden had Amsterdam de hoogste respons.

Noord-Holland kende de meeste respondenten, waaronder de meeste gesubsidieerde muziekscholen. Zuid-Holland, Noord-Brabant/Limburg en Utrecht volgen daarop.

Van de 39 muziekscholen en muzieklespraktijken biedt 85 procent wereldmuziek aan, 51 procent popmuziek, 49 procent klassieke muziek en 44 procent jazz. Bij 38 procent wordt uitsluitend wereldmuziek gegeven en bij 31 procent alle genres (wereldmuziek, klassiek, jazz en pop). Kijkt men alleen naar de scholen/praktijken waar wereldmuziek gedoceerd wordt, dan zijn die percentages resp. 45 en 36 procent.

Te zien is dat ‘alleen wereldmuziek’ vooral gegeven wordt aan de particuliere muziekscholen (46 procent) en in de particuliere lespraktijken (62 procent). Zij zijn specialist op dit gebied. Een breed aanbod van alle muziekgenres is juist te vinden bij de gesubsidieerde muziekscholen (70 procent) en bij de centra voor de kunsten (60 procent).

Uitkomsten van de vragenlijst – deel 2

Deel twee van de vragenlijst had uitsluitend betrekking op de wereldmuzieklessen. Hoewel de respondenten die aangaven geen wereldmuziek te doceren hier ook nog weleens gegevens hebben ingevuld, zijn die hier buiten beschouwing gelaten, omdat deze niet over wereldmuziek gaan.

De eerste vraag ging over het percentage wereldmuziek in het totale lesaanbod (in tijd). Het gemiddelde over 25 respondenten is 55 procent. Opgesplitst naar categorie ziet de verdeling er zo uit:

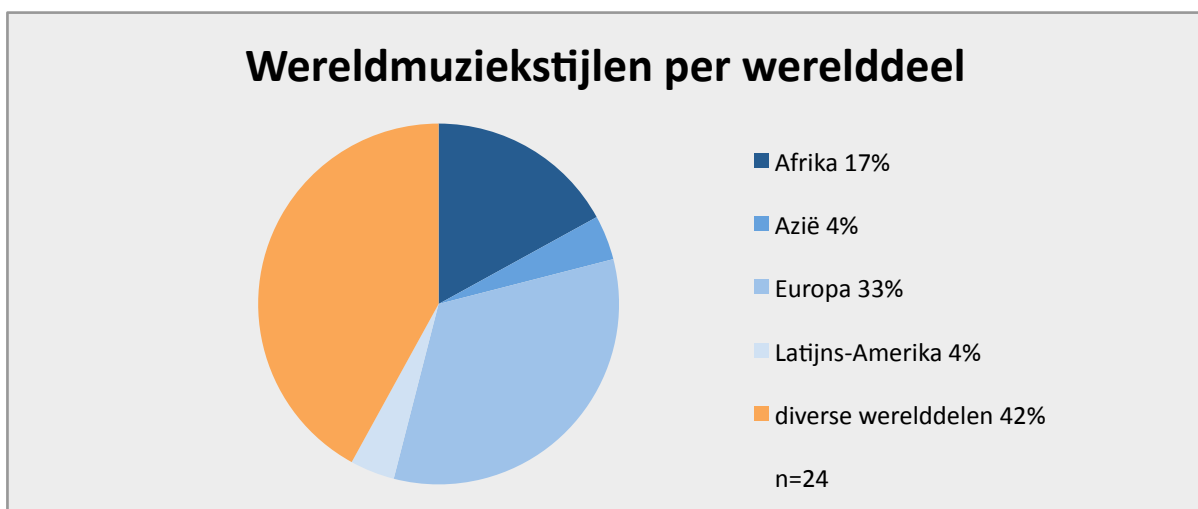
Particuliere of commerciële muziekschool:	81 procent
Particuliere muzieklespraktijk:	85 procent
Gesubsidieerde muziekschool:	18 procent
Centrum voor de kunsten:	35 procent

De nadruk ligt hier dus vooral op de particuliere muziekscholen en praktijken. Echter, wordt dit percentage afgezet tegen het gemiddelde aantal leerlingen van scholen en praktijken die

wereldmuziek in het aanbod hebben, dan blijkt dat de meeste wereldmuziekleerlingen te vinden zijn bij gesubsidieerde muziekscholen en centra voor de kunsten.

Particuliere of commerciële muziekschool: 81% van 158 leerlingen = 128 leerlingen
 Particuliere muzieklespraktijk: 85% van 27 leerlingen = 23 leerlingen
 Gesubsidieerde muziekschool: 18% van 3193 leerlingen = 575 leerlingen
 Centrum voor de kunsten: 35% van 1221 leerlingen = 427 leerlingen

24 respondenten hebben aangegeven welke wereldmuziekstijlen er onderwezen worden in hun muziekschool of muzieklespraktijk. Krap drievijfde richt zich op stijlen uit een specifiek werelddeel. Ruim tweevijfde biedt wereldmuziek uit meerdere werelddelen aan. De categorie Europa kan precies 50/50 verdeeld worden in balkan/gypsy/klezmer enerzijds en volksmuziek anderzijds.

Het totaaloverzicht van de wereldmuziekstijlen per muziekschool of muzieklespraktijk:

Particuliere
muziekschool n=8

Stijl 1	Stijl 2	Stijl 3	Stijl 4	Stijl 5	Stijl 6
Samba batucada	Samba-reggae	Maracatu	Marcha	Drum 'n bass	Afoché
Samba batucada Brazilië	Didgeridoo, Australië	Drumstel			
Balkan	Afrika	Zuid-Amerika	Europa	alles koormuziek	
Jiddisch, Europa/ Amerika					
Ierland	Balkan	Flamenco			
Muziek uit Azië:	Turks traditioneel	arabesk	turkpop		

Malinke stijl, Guinee	Malinke stijl, Mali	Malinke stijl, Ivoorkust	Malinke stijl, Burkina Faso	Sabar/Tabala stijl, Senegal	
Russische liederen	Oost-Europese liederen	Slavische liederen	Roma liederen		

Particuliere muzieklespraktijk n=9

Stijl 1	Stijl 2	Stijl 3	Stijl 4	Stijl 5	Stijl 6
"Malinke" stijl, Guinee, Mali, Senegal e.d.					
West Afrikaans-Guinee/mali/senegal	mix met caraïbisch	mix met latin			
diverse Afrikaanse stijlen	diverse Balkan stijlen	diverse Zuidamerikaanse stijlen	diverse native American stijlen	diverse Aziatische stijlen	
Roemenië Balkanmuziek					
Tango, Argentinië	Roma/Sinti - Balkan				
Rembetika - Griekenland	Smyrneïka - Griekenland	Dhimotika - Griekenland	Laïka - Griekenland		
West-Afrikaanse percussie					
Balkan Albanië	Balkan Roemenië	Balkan Bulgarije	Balkan Russische landen	Azië Turkije	Europa diverse landen
Oost-Europees	West-Azië	Zuid-Amerika			

Gesubsidieerde muziekschool n=5

Stijl 1	Stijl 2	Stijl 3	Stijl 4	Stijl 5	Stijl 6
Braziliaans, Brazilië	tango	Afrikaans			
Turkije	Divers	Divers	Divers	Divers	Divers
Klezmer					
Spaans					

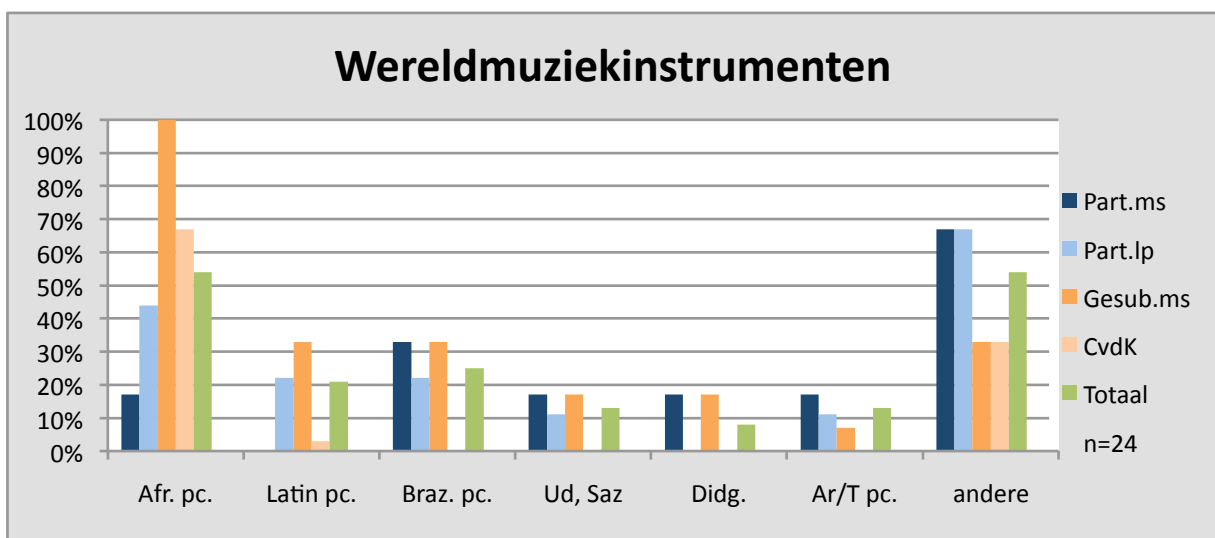
Divers	Djembé, West-Afrika	Japans slagwerk			
--------	---------------------	-----------------	--	--	--

Centrum voor de Kunsten n=2

Stijl 1	Stijl 2	Stijl 3	Stijl 4	Stijl 5	Stijl 6
Afrikaans Percussie djembe Afrika	latin percussie				

Afrikaanse stijlen worden 14 keer genoemd, Latijns-Amerikaanse 13 keer, Europese volksmuziek eveneens 13 keer en Europese balkan/ gypsy/klezmer 12 keer. Ten opzichte van 5 jaar geleden blijkt het aantal wereldmuziekstijlen bij de meeste scholen/praktijken gelijk te zijn gebleven (54 procent) of toegenomen te zijn (29 procent). Die toename is vooral zichtbaar bij particuliere muziekscholen (57 procent) en bij particuliere lespraktijken (25 procent). Bij 8 procent van alle de scholen/praktijken was sprake van een afname (uitsluitend bij de gesubsidieerde muziekschool en centrum voor de kunsten). Eveneens 8 procent gaf aan dat de muziekschool of lespraktijk 5 jaar geleden nog niet bestond (uitsluitend particuliere muziekscholen en particuliere lespraktijken). Feitelijk is hier dus ook sprake van een toename.

In lijn met bovenstaande uitkomst dat Afrikaanse stijlen het vaakst worden genoemd, wordt onder de instrumenten Afrikaanse percussie het vaakst genoemd. Op 54 procent van alle scholen/lespraktijken wordt hierin lesgegeven. Op gesubsidieerde muziekscholen is dit zelfs 100 procent. Meestal worden meerdere percussievormen (Afrikaans, Latin, Braziliaans) aangeboden op één muziekschool of lespraktijk. Gemiddeld wordt in twee wereldmuziek-instrumenten per school/praktijk onderwezen. Onderstaande grafiek toont alle genoemde wereldmuziekinstrumenten.

De lijst aan keuzemogelijkheden zag er als volgt uit:

Afrikaanse percussie: djembé

Latin percussie: conga, bongó, cajon, timbales, klein percussie

Braziliaanse percussie: surdo, tamborim, timba, caixa, agogo, chocalho, repenique, pandeiro

Ud, Kanun, Saz (Turkse instrumenten)

Gamelan Angklung

Didgeridoo

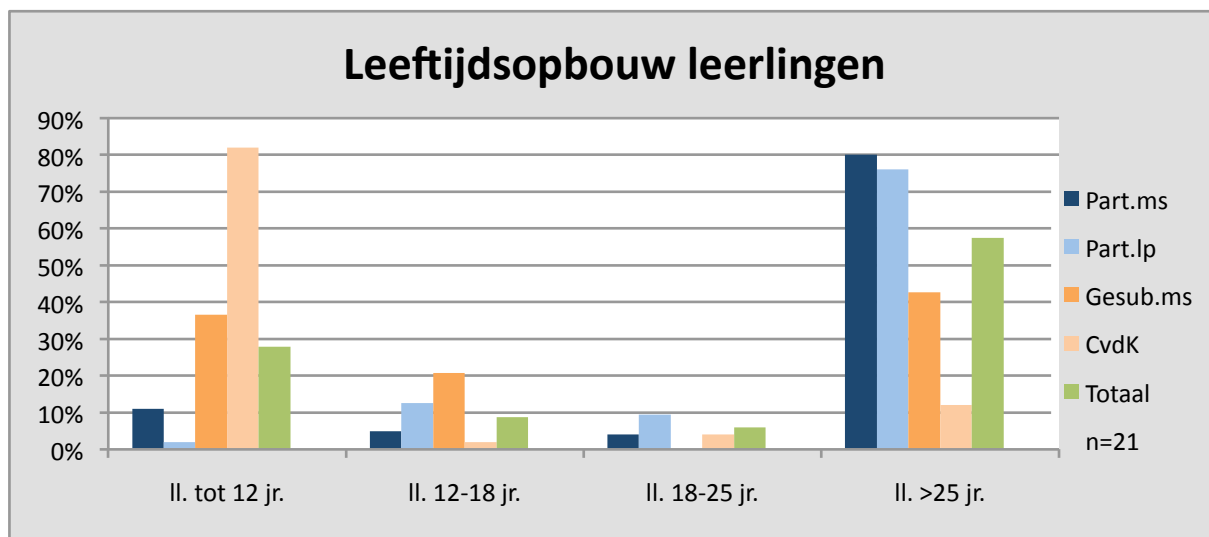
Tabla, Sitar (Indiase instrumenten)

Arabisch-Turkse percussie: darbuka

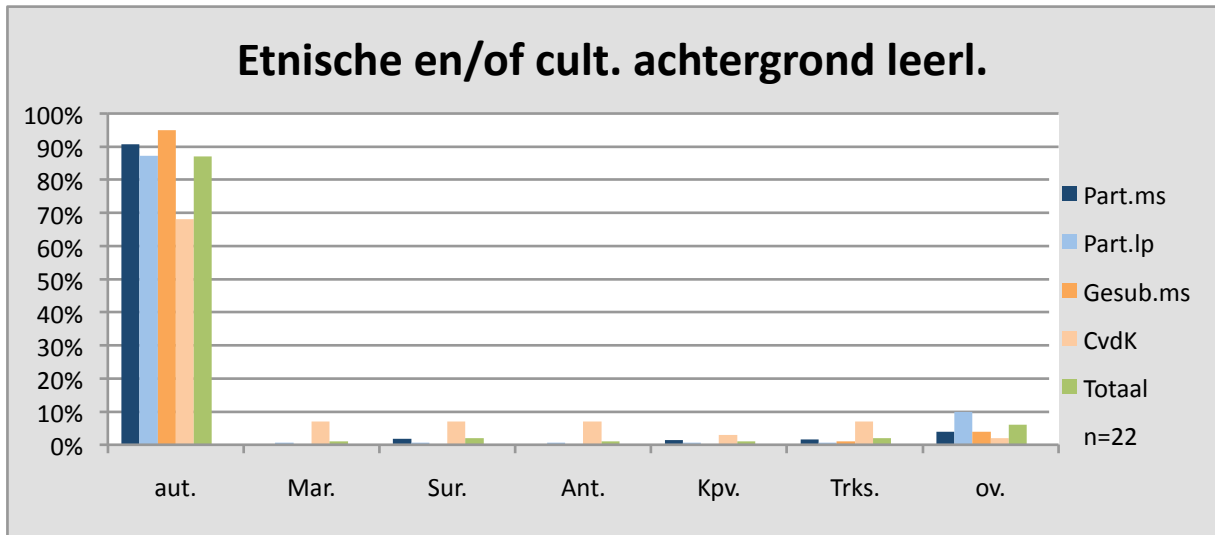
Andere wereldmuziekinstrumenten

Waar Turkse instrumenten als ud, kanun en saz gedoceerd worden, wordt ook lesgegeven in Arabisch-Turkse percussie (darbuka). Gamelan Angklung en Indiase instrumenten (tabla, sitar) werden nooit genoemd. Onder andere wereldmuziekinstrumenten vallen: accordeons, violen en fluiten (3 keer genoemd), gitaren en stem (2 keer), ukelele, kemence, tabala en sabar (beide uit Senegal), Japans slagwerk, cimbaal, cello, bouzouki, santouri, baglamas, klarino, ney, klarinetten, saxen, drums, koperblaasinstrumenten (1 keer).

Heel opvallend is dat wereldmuziekleerlingen over het algemeen ouder zijn dan 25 jaar. Gemiddeld is dit 58 procent van alle leerlingen. Vooral in de particuliere hoek wordt veel aan volwassenen boven 25 jaar lesgegeven, maar toch ook aanzienlijk bij gesubsidieerde muziekscholen (43 procent). Centra voor de kunsten geven verhoudingsgewijs het meeste les aan kinderen onder de 12 jaar (82 procent). Gemiddeld is dit 28 procent. Helaas hebben enkele gesubsidieerde muziekscholen met grote aantallen leerlingen ervan afgezien om deze en volgende vragen in te vullen.

Het merendeel van deze leerlingen is autochtone Nederlander (87 procent). Centra voor de kunsten lijken voor andere Nederlanders (Marokkaanse, Surinaamse, Antilliaanse, Kaapverdische, Turkse en overige Nederlanders) iets toegankelijker te zijn dan de andere typen muziekscholen en muzieklespraktijken.

Over het algemeen is het aantal leerlingen gelijk gebleven ten opzichte van 5 jaar geleden (45 procent). In 27 procent van de gevallen nam het aantal leerlingen toe, bij 18 procent nam het aantal leerlingen af en 9 procent gaf aan 5 jaar geleden nog niet te bestaan, wat dus ook neerkomt op een toename. Een toename kwam nooit voor bij gesubsidieerde muziekscholen en centra voor de kunsten. Een afname kwam nooit voor bij particuliere muziekscholen en bij deze categorie kwam ook de stijging van de leerlingenaantallen het vaakst voor (bij 50 procent).

Samenvatting

Muziekeducatie in de wereldmuziek is een groeimarkt. Met name autochtone Nederlanders ouder dan 25 jaar volgen steeds vaker muzieklessen bij particuliere muziekscholen of particuliere muzieklespraktijken. In de meeste gevallen gaat het om een vorm van percussie. In de particuliere hoek (het niet-gesubsidieerde muziekonderwijs) wordt vaker alleen wereldmuziek aangeboden dan op gesubsidieerde muziekscholen of centra voor de kunsten. Deze laatste twee blinken weer uit in de breedte – naast wereldmuziek worden doorgaans ook nog klassiek, jazz en pop aangeboden – en ze bedienen de meeste leerlingen. In het gesubsidieerde muziekonderwijs wordt met name Afrikaanse en Latijns-Amerikaanse percussie aangeboden; in het niet-gesubsidieerde muziekonderwijs is een grotere diversiteit aan stijlen te zien, waaronder veel Europese volksmuziek en muziek van de Balkan.

In de literatuur is een mooie ontwikkeling waar te nemen van wereldmuziek als randverschijnsel, gericht op het bevorderen van de integratie, naar een volwaardig muziekgenre dat een stevige plaats heeft verworven binnen het muziekonderwijs.

